

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) เพื่อที่จะให้ได้คำตอบที่จะอธิบายปรากฏการณ์การมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษาการศึกษาลองปูจา โรงเรียนเวียงตาลพิทยาคม ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการศึกษาข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indept Interview) การจัดกลุ่มสนทนา (Focus Group Discussion) การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและบันทึกภาคสนาม (Participant Observation and Field Note) แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูล วิพากษ์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคกระบวนการมีส่วนร่วมแบบ AIC เพื่อนำมาสรุปผลของงานวิจัย การมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษา การศึกษาลองปูจา โรงเรียนเวียงตาลพิทยาคม จังหวัดลำปาง ซึ่งมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้คือ

1. เพื่อศึกษาการให้ความหมายของการสร้างไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น และความร่วมมือในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ของชุมชนบ้านยางอ้อย
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษาการศึกษาลองปูจา ของครูชาวบ้านให้แก่นักเรียนโรงเรียนเวียงตาลพิทยาคม

การศึกษานี้ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยดำเนินการ ดังนี้

1. พื้นที่ในการศึกษา ผู้วิจัยได้เลือกโรงเรียนเวียงตาลพิทยาคม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลำปาง เขต 1 เนื่องจากโรงเรียนเวียงตาลพิทยาคม เป็นโรงเรียนที่มีการมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยจะเห็นได้จากการได้รับถ้วยรางวัลพระราชทานของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ สองปีซ้อนสำหรับรางวัลชนะเลิศ การศึกษาลองปูจา
2. ผู้ให้ข้อมูลหลักคือกลุ่มคนและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านยางอ้อยและโรงเรียนเวียงตาลพิทยาคม ซึ่งประกอบไปด้วยผู้บริหารสถานศึกษา ผู้ช่วยบริหารสถานศึกษา คณะครู นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน ตัวแทนชุมชน กรรมการสถานศึกษา ครูชาวบ้าน และผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
3. การเก็บข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย การสัมภาษณ์ระดับลึก (Indept Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและบันทึก (Participant Observation and Field Note)

4. การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล ทำการวิเคราะห์ข้อมูลรายวันภายหลังที่เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและบันทึกภาคสนาม แล้วจัดข้อมูลเป็นหมวดหมู่ เพื่อให้ทราบว่าได้ข้อมูลที่ครบถ้วนแล้วหรือยัง และจะต้องเก็บข้อมูลอะไรเพิ่มเติมอีก และวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ทราบถึงความหมายของการสร้างไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นรวมทั้งความร่วมมือในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดภูมิปัญญา การติดลองปูจา โดยวิเคราะห์ข้อมูล วิพากษ์ข้อมูลด้วยเทคนิคกระบวนการมีส่วนร่วมแบบ AIC (Appreciation Influence Control) เพื่อให้ทราบถึงการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการติดลองปูจาของครูชาวบ้านให้แก่นักเรียนโรงเรียนเวียงตาลพิทยาคม

สรุปผลการวิจัย

สำหรับผลที่ได้จากการศึกษาพบปรากฏการณ์ของการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการติดลองปูจา ประกอบไปด้วยเนื้อหาสาระมากมาย ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้สังเคราะห์และวิเคราะห์ นำเสนอตามลำดับ ดังนี้

1. แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการสร้างไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. ความร่วมมือในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ของชุมชนบ้านยางอ้อย
3. การมีส่วนร่วมระหว่าง โรงเรียนกับชุมชนในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการสร้างไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการสร้างไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนเวียงตาลพิทยาคม และ ชุมชนบ้านยางอ้อยพบว่าพลังของการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครองนักเรียน ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักเรียน ครู ครูชาวบ้าน ตัวแทนชุมชน เป็นพลังของการสร้างความร่วมมือและการสร้างรักษาไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้ผลอย่างดี ทั้งในแง่การแบ่งเบาภาระงบประมาณ บุคลากร รวมไปถึงทรัพยากรอื่นๆ บทบาทการสร้างความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนมีตั้งแต่ระดับปฏิบัติไปจนถึงระดับนโยบายเป็นชุมชนที่มีศักยภาพ และมีความรู้เกี่ยวกับการศึกษาเป็นอย่างดีที่สำคัญคือมีกระบวนการทัศน์ เข้าใจการสร้างรักษาไว้ซึ่งเป็นแนวทางที่สร้างสรรค์

ความร่วมมือในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ของชุมชนบ้านยางอ้อย

ชุมชนบ้านยางอ้อย ให้ความสำคัญของการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การติดลองปูจาเป็นอย่างมากโดยได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นชุมชนบ้านยางอ้อย ครูชาวบ้าน

องค์การบริหารส่วนตำบล และโรงเรียนเวียงตาลพิทยาคม ที่ได้ให้ความสำคัญกับการสืบสานให้ ชำรงคงไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นการตีกลองปูลา ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นการเปิด หรือสร้างโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนร่วมเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้มีโอกาสเรียนรู้และร่วมพัฒนาด้วยกันเพื่อสร้าง ความเข้าใจร่วมกันและเพื่อบริหารงานของโรงเรียนให้สำเร็จไปด้วยกันซึ่งก่อให้เกิดความรู้ลึกผูกพัน กับโรงเรียน

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากผู้บริหารสถานศึกษา ผู้นำองค์การบริหารส่วนตำบล คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครองนักเรียน นักเรียน ครู ครูชาวบ้าน และตัวแทนชุมชน พบว่า การธำรงไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นหมายถึง ความเชื่อความศรัทธา การรวมกลุ่มของคนในชุมชน ความรู้สึกเป็นเจ้าของวัฒนธรรม และความร่วมมือในการถ่ายทอดองค์ความรู้ของท้องถิ่น ด้วย เหตุผลประกอบดังต่อไปนี้

1. ความเชื่อความศรัทธา กลองปูลาเป็นกลองที่มีความสำคัญและธำรงอยู่ในสังคมล้านนา มาช้านาน ความเชื่อและคำบอกเล่าในเรื่องราวเกี่ยวกับที่มาของกลองปูลาจึงเป็นสิ่งที่สืบทอด และเล่าขานกันต่อมา ซึ่งเกิดจากความเชื่อและความศรัทธา ได้แก่ ความเชื่อในการสร้างกลอง การหาไม้สำหรับทำกลอง การเลือกหนังหุ้มกลอง จะเห็นได้ว่าการสร้างกลองปูลาเป็นการนำเอา ความเชื่อความศรัทธา ของชุมชนประกอบกับพิธีกรรมต่าง ๆ ทำให้ชาวบ้านเกิดความเคารพนับถือ ศรัทธา จึงนับว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านอย่างหนึ่งที่ทำให้มีการธำรงอยู่ของกลองปูลามาจนถึง ปัจจุบันนี้

2. การรวมกลุ่มของคนในชุมชน

หลังจากที่มีการสร้างกลองปูลาทั้งชุดเสร็จแล้ว ชาวบ้านจะนำกลองปูลาที่สร้างเสร็จแล้ว ไปตั้งไว้บริเวณนอกวัดเพื่อเป็นการบอกบุญให้กับชาวบ้านในหมู่บ้าน ได้รับทราบว่าจะมีการถวาย กลองปูลาเพื่อไว้เป็นสมบัติของวัด เนื่องมาจากกลองปูลานี้เป็นกลองส่วนรวม การสร้างกลองปูลา 1 ชุดในอดีตนั้นมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยทรัพย์สิน เงินทองและการร่วมแรงร่วมใจของคนใน หมู่บ้านจำนวนมาก ไม่สามารถที่จะใช้เงินซื้อกลองมาไว้ที่วัดได้เองแต่จะต้องอาศัยการสร้างการทำ โดยแรงงานคนในชุมชน จะเห็นได้ว่าเริ่มแต่การสร้างกลองปูลา การประกอบพิธีกรรมตามความ เชื่อต่าง ๆ การตีกลอง คนตีกลอง การรวมกลุ่มของชุมชน เป็นการร่วมคิด ร่วมทำ รวมถึงการส่ง สัญญาณบอกเหตุถึงการสื่อสารในชุมชนและสื่อสารในทางศาสนาและพิธีกรรม

3. ความรู้สึกเป็นเจ้าของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมกลองปูลาในปัจจุบันนั้นถือได้ว่าเป็นช่วงระยะเวลาของการฟื้นฟูวัฒนธรรม กลองปูลาให้กลับมาธำรงอยู่ในสังคมล้านนา จากแนวความคิดและวิธีการดำเนินการในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูกลองปูลาในชุมชนบ้านยางฮ้อย ทำให้ปัจจุบันวัฒนธรรมกลองปูลามีบทบาทในสังคม

ล้านนาอีกครั้ง จากการศึกษาพบว่าคุณค่าของวัฒนธรรมกลองปฐาประกอบไปด้วย คุณค่าทางด้านจิตใจพบว่า เป็นคุณค่าของความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น ก่อให้เกิดความรักในศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านซึ่งเกิดจากการรับการถ่ายทอดวัฒนธรรมกลองปฐา

3.1 คุณค่าทางด้านร่างกาย

ในการรับการถ่ายทอดวัฒนธรรมกลองปฐาในปัจจุบันนั้น พบว่ามีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในเรื่องท่าทางประกอบการตีเพื่อใช้ในการแสดง การถ่ายทอดองค์ความรู้ในด้านท่าทางประกอบนี้เป็นการเสริมสร้างสมรรถภาพร่างกายของผู้รับการถ่ายทอดให้ได้เคลื่อนไหวในท่าทางต่าง ๆ ประกอบกับการฝึกในการใช้กำลังแขนในการตีกลองปฐาในทำนองต่าง ๆ ส่งผลให้ผู้เรียนมีสภาพร่างกายที่แข็งแรงและมีความคล่องแคล่วว่องไวมากขึ้น

3.2 คุณค่าทางด้านสังคม

คุณค่าของวัฒนธรรมกลองปฐา เป็นคุณค่าที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมพื้นบ้านล้านนาที่สืบทอดกันมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน และเป็นเอกลักษณ์ทางด้านวัฒนธรรมในสังคมล้านนาที่ผูกติดกับเรื่องของพิธีกรรมและความเชื่อทางศาสนาเป็นสำคัญ แต่ในปัจจุบันพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ทำให้บทบาทหน้าที่ทางสังคมลดลงไป วัฒนธรรมกลองปฐา ถูกนำมาใช้เพื่อเป็นการแสดงทางด้านศิลปวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น

4. ความร่วมมือในการถ่ายทอดองค์ความรู้ของท้องถิ่น

จากการศึกษาพบว่า ผู้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมกลองปฐาในชุมชนบ้านยางฮ้อย มีทั้งประชาชนทั่วไปและเยาวชน ที่มีความสนใจในเรื่องวัฒนธรรมกลองปฐา โดยเฉพาะในด้านการบรรเลงกลองปฐา ซึ่งการถ่ายทอดวัฒนธรรมกลองปฐาในชุมชนบ้านยางฮ้อยนั้น มีองค์ความรู้ที่ทำการถ่ายทอดในทำนองเพลงต่าง ๆ การถ่ายทอดองค์ความรู้นั้นมีขั้นตอนดังนี้ 1) การเสาะหาและรับสมัครผู้สนใจเข้ารับการถ่ายทอด 2) ทำพิธีไหว้ครู โดยในกระบวนการถ่ายทอดนี้จะเริ่มขึ้นในช่วงระยะเวลาก่อนการจัดงานแข่งขันการตีกลองปฐาประจำปีประมาณ 1 เดือน จากนั้นผู้เรียนจะต้องประกอบพิธีไหว้ครู 3) ครูจะพิจารณาศิษย์และฝึกทักษะการตีจังหวะกลองปฐาในขั้นตอนที่สำคัญ 4) การฝึกไล่ทำนองเพลงกลองปฐา ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ใช้ระยะเวลาในการถ่ายทอดมากที่สุด อันเนื่องมาจากการไล่เสียงกลองในทำนองต่าง ๆ ที่เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญ โดยเมื่อครูทำการแยกศิษย์ที่จะทำการถ่ายทอดในเรื่องการบรรเลงกลองปฐาในทำนองต่าง ๆ ได้แล้ว ครูจะทำการถ่ายทอดความรู้ในทำนองเพลงต่าง ๆ ได้

การมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากผู้บริหารสถานศึกษา ผู้นำองค์กรบริหารส่วนตำบล คณะกรรมการสถานศึกษา ครูชาวบ้าน ผู้ปกครอง

นักเรียน ครู และตัวแทนชุมชน การมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่นการศึกษาลองปูจา ประกอบด้วย การสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกัน โดยการมี แนวคิดที่ถูกต้องมีแนวความคิดร่วมเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดความตระหนักในคุณค่า เข้าใจและมองเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมระดมทุน โดยการ ร่วมคิดค้นและวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน ในลักษณะของการร่วมคิด ร่วมวางแผน มิใช่จากฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายใด แต่มาจากบนพื้นฐานความศรัทธาว่าทุกคนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ท้องถิ่น ซึ่งผลของการร่วมคิด ก่อให้เกิดการวางแผนที่ดีในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อ กำหนดเป็นแนวทางในการปฏิบัติร่วมกัน เกิดการร่วมระดมทุน การร่วมติดตามและประเมินผล ร่วมชื่นชมรับประโยชน์ ซึ่งการร่วมกันติดตามผลงานที่ทำ ร่วมกันพัฒนาปรับปรุงงานให้ดีขึ้น หลังจากดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ แล้วผู้ที่มีส่วนในการดำเนินงานจะประเมินผลการดำเนินการร่วมกัน เพื่อปรับปรุงข้อบกพร่อง ลักษณะของการประเมินผลที่โรงเรียนดำเนินการอยู่คือ การสอบถาม ความคิดเห็นจากผู้เข้ามามีส่วนร่วม หากผลการปฏิบัติได้รับผลเป็นที่น่าพอใจ ได้รับความ ภาคภูมิใจ เกียรติยศ เป็นเกียรติประวัติ และเป็นที่ยื่นชอบ เช่น การได้รับรางวัลชนะเลิศระดับ จังหวัดและระดับประเทศ การได้รับคำชมเชยจากชุมชนต่าง ๆ และหน่วยงานของรัฐซึ่งเป็นการ ภาคภูมิใจของชุมชนบ้านยางอ้อยเป็นอย่างมาก รวมทั้งการยกย่องชมเชยด้วยการประกาศคุณงาม ความดี สร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ครูชาวบ้านทำให้มีขวัญกำลังใจ การร่วมชื่นชมยินดีกับ ผลสำเร็จของนักเรียน และการกระชับความสัมพันธ์กับชุมชนและโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วย การให้ข้อมูลข่าวสารร่วมกัน การแบ่งปันประสบการณ์ร่วมกัน การสร้างความเป็นอันหนึ่ง อันเดียวกัน

ซึ่งเมื่อทำการวิเคราะห์ตามกระบวนการมีส่วนร่วมแบบ AIC แล้วพบว่า การมีส่วนร่วม ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น มีกระบวนการสร้างความรู้ ความเข้าใจ (Appreciation: A) ซึ่ง ประกอบไปด้วยการรับรู้ การเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนข้อมูล ข้อเท็จจริงจากมุมมอง ความเห็น ประสบการณ์จากบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าร่วมประชุม สร้างบรรยากาศที่เป็นมิตร และการสร้าง วิสัยทัศน์ร่วม กระบวนการขึ้นสร้างแนวทางพัฒนา (Influence: I) ประกอบด้วย การกำหนด วิธีการหรือกิจกรรมหรือโครงการการพัฒนา การร่วมระดมความคิดและร่วมกันวิเคราะห์ การเปิด โอกาสให้บุคคลได้แสดงเหตุผล คัดกรอง และถกเถียง กระบวนการขึ้นกำหนดแนวทางการปฏิบัติ (Control: C) ประกอบด้วย การนำวิธีการหรือกิจกรรมหรือโครงการลงสู่การปฏิบัติ การกำหนด รายละเอียดเกี่ยวกับการปฏิบัติ

ปรากฏการณ์การมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การศึกษาลองปูจานั้น ทุกขั้นตอนสอดคล้องกับแนวคิดของกระบวนการมีส่วนร่วมแบบ AIC ซึ่งเป็น

ปรากฏการณ์ที่ชุมชนและ โรงเรียน ได้ปฏิบัติอยู่แล้ว ซึ่งเป็นเหตุผลของการที่จะนำไปกำหนดเป็น แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไปในการมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การตี กลองปฐา และภูมิปัญญาชนิดอื่น ๆ อีกด้วยซึ่งเกิดจากการร่วมคิด ร่วมแสดงความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อหาแนวทางในการร่วมพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

อภิปรายผล

จากข้อมูลสนามที่ศึกษา นำมาอภิปรายผลงานวิจัย เกี่ยวกับการให้ความหมายของ การธำรงไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น ความร่วมมือในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ของชุมชน บ้านยางอ้อย และการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการตี กลองปฐา ผู้วิจัยนำเสนอดังนี้

การให้ความหมายของการธำรงไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น และความร่วมมือในการถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ชุมชนบ้านยางอ้อยได้ให้ความสำคัญกับความร่วมมือในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การตีกลองปฐาเป็นอย่างมาก ซึ่งได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยการเปิดโอกาสให้ ผู้ที่มีส่วนร่วมเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้มีโอกาสเรียนรู้และร่วมพัฒนาเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน ผลการวิจัยพบว่าสมาชิกของชุมชนบ้านยางอ้อย มีความเชื่อ ความศรัทธา มีการรวมกลุ่ม มีความรู้สึกเป็นเจ้าของวัฒนธรรม และมีความร่วมมือในการถ่ายทอดองค์ความรู้ของท้องถิ่น ซึ่ง อภิปรายผลได้ดังนี้

1. ความเชื่อความศรัทธา ความเชื่อ และคำบอกเล่าในการเรื่องราวเกี่ยวกับที่มาของ กลองปฐาเป็นสิ่งที่สืบทอดและเล่าขานกันต่อมา ซึ่งเกิดจากความเชื่อและความศรัทธา เช่น ความเชื่อเรื่องการสร้างกลอง การหาไม้สำหรับทำกลอง การเลือกหนังทำกลอง หัวใจกลอง เป็นต้น ความศรัทธาของชุมชนในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทำให้ชาวบ้านเกิดความเชื่อความ ศรัทธา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรุฒิ สุภาพ (2546) ที่ศึกษาเรื่องกระบวนการถ่ายทอด วัฒนธรรมกลองปฐาพบว่า กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเกิดจาก 1) ความเชื่อความศรัทธาและ พิธีกรรม 2) การสั่งสม และ 3) การรวมกลุ่มกันในสังคม และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พยุงพร ไตรรัตน์สิงหนตุ (2537) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการถ่ายทอดหัตถกรรมพื้นบ้าน เครื่องจักรสานบ้านหนองป่าตอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นการวิเคราะห์เชิง ประวัติศาสตร์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาพื้นฐานการกำเนิดการดำรงอยู่และถ่ายทอดหัตถกรรม พื้นบ้านเครื่องจักรสานโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านหนองป่าตอง ซึ่งผลการวิจัยพบว่า สาเหตุการเกิด หัตถกรรมเครื่องจักรสานบ้านหนองป่าตองมี 3 ประการคือ 1) ความจำเป็นในการดำเนินชีวิต

สิ่งแวดล้อมตามสภาพภูมิศาสตร์ 2) ความเชื่อในขนบธรรมเนียมประเพณีและศาสนา 3) จากแรงงาน

จะเห็นว่าการสั่งสม ความเชื่อ จากพระพุทธศาสนา ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน ก่อให้เกิดพิธีกรรมในการสร้างและการดัดแปลงบูชา

2. การรวมกลุ่มของคนในชุมชน ชาวบ้าน จะนำกลองบูชาที่สร้างเสร็จแล้ว ไปตั้งไว้บริเวณนอกวัดเพื่อเป็นการบอกบุญให้กับชาวบ้านในหมู่บ้านให้รับทราบเกี่ยวกับการถวายกลองบูชาไว้เป็นสมบัติของวัด การสร้างกลองบูชา ในอดีตนั้น มีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยการสร้างโดยแรงงานคนในชุมชน เป็นการรวมกลุ่มทั้งการร่วมคิด ร่วมทำ รวมถึงการส่งสัญญาณบอกเหตุถึงการสื่อสารในชุมชนและสื่อสารในทางศาสนาและพิธีกรรม จะเห็นว่าการรวมกลุ่มเป็นพื้นฐานของพฤติกรรมทางสังคมวิทยาของมนุษย์ ในการทำให้คนมีกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดความผูกพัน ช่วยเหลือและเกื้อกูลกัน (คุยฉี แก้วกำเนิด, 2533, หน้า 573) การให้บุคคลมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ย่อมทำให้บุคคลเหล่านั้นมีความผูกพัน (เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, 2542, หน้า 4) และ ในทุกพิธีกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมกลองบูชานั้น ต้องอาศัยความร่วมมือและการทำงานร่วมกันของชาวบ้านภายในชุมชน วิธีการดังกล่าวนี้ หากจะทำงานให้สำเร็จได้นั้นต้องอาศัยความสามัคคีของชาวบ้านภายในชุมชนเป็นสำคัญ ดังนั้นคุณค่าทางด้านจิตใจที่สำคัญอีกประการหนึ่งนั้น คือการปลูกฝังให้คนรู้จักความสามัคคีภายในชุมชนเป็นสำคัญ คุณค่าทางด้านจิตใจที่พบในกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมกลองบูชาในอดีตนั้นพบว่า กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมกลองบูชานั้นมีการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมที่สำคัญในอีก 2 ประการคือ เรื่องความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ โดยจะสอดแทรกอยู่ในขั้นตอนไหว้ครูประจำปีและการเคารพผู้อาวุโสเป็นหลักสำคัญและเป็นลักษณะที่พึงประสงค์ในสังคมล้านนา คุณธรรมจริยธรรมที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการสอนให้รู้จักความอดทน อดกลั้น ในกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมกลองบูชานั้นเป็นกระบวนการที่อาศัยระยะเวลาในการถ่ายทอดยาวนาน (วรวิฑูรี สุภาพ, 2546, หน้า 120)

3. ความรู้สึกเป็นเจ้าของวัฒนธรรม เนื่องจากวัฒนธรรมกลองบูชามีบทบาทในสังคมล้านนา ซึ่งพบว่าวัฒนธรรมกลองบูชามีคุณค่าต่าง ๆ เช่น 3.1) คุณค่าทางด้านจิตใจ เป็นคุณค่าในความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น ก่อให้เกิดความรักในศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านซึ่งเกิดจากการรับการถ่ายทอดวัฒนธรรมกลองบูชา โดยเฉพาะในด้านการบรรเลงกลองบูชาซึ่งส่งผลทางจิตใจให้ผู้เรียนได้รู้สึกเห็นถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน 3.2) คุณค่าทางด้านร่างกาย ในการรับการถ่ายทอดพบว่า มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในเรื่องท่าทางประกอบพิธีเพื่อใช้ในการแสดง เป็นการเสริมสร้างสมรรถภาพร่างกายของผู้รับการถ่ายทอดให้ได้เคลื่อนไหวในท่าทางต่าง ๆ ส่งผลให้ผู้เรียนมีสภาพร่างกายที่แข็งแรงและมีความคล่องแคล่วว่องไวมากขึ้น 3.3) คุณค่า

ทางด้านสังคม เป็นคุณค่าที่เกิดขึ้นซึ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมพื้นบ้าน
 ถิ่นนาที่สืบทอดกันมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน และเป็นเอกลักษณ์ทางด้านวัฒนธรรมในสังคม
 ถิ่นนาที่ผูกติดกับเรื่องของพิธีกรรมและความเชื่อทางศาสนาเป็นสำคัญ ธรรมชาติได้กำหนดให้
 มนุษย์สร้างวัฒนธรรมขึ้นจากวิถีการดำรงชีวิต วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจึงมีคุณค่า ซึ่งการเรียนรู้จาก
 คำร่ายอย่างเดียวย่อมทำให้ความรู้ดั้งเดิม สูญหายไปอย่างน่าเสียดาย เพราะความรู้ดั้งเดิมไม่ได้อยู่ใน
 คำร่ายหรือเรียนรู้จากคำร่ายไม่ได้ แต่อยู่ในการปฏิบัติในวิถีชีวิต ความรู้ดั้งเดิมเมื่อสูญไปก็จะไม่
 กลับมาอีก เช่นเดียวกับการสูญพันธุ์ของพืชและสัตว์ การสูญเสียความรู้ดั้งเดิมจึงเป็นการสูญเสียที่
 ยิ่งใหญ่ของมนุษยชาติ การเรียนรู้จึงควรเรียนรู้ในฐานวัฒนธรรมการเรียนรู้อย่างอื่นก็สามารถ
 เรียนรู้ได้ทุกชนิดจากทั่วโลกตามความชอบและความจำเป็น แต่ต้องมีฐานอยู่ในวัฒนธรรม
 การเรียนรู้ นั้น ๆ จึงจะเป็นประโยชน์ต่อการอยู่ร่วมกัน ไม่แยกส่วนหลุดลอยหรือทำร้ายการอยู่
 ร่วมกัน (ประเวศ วะสี, 2547, หน้า 25) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชุตินา เวทการ (2545)
 เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นวิชาศิลปศึกษาเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์โบราณวัตถุ
 สถานที่วัดไผ่โหล่นซึ่งพบว่า ปัจจัยที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนมีดังนี้
 1) รากเหง้าทางวัฒนธรรมของชุมชน ได้แก่ ความสัมพันธ์อันเครือญาติของครู ความสัมพันธ์
 ระหว่างชุมชนกับโรงเรียนที่มีมาแต่อดีต ตั้งแต่ก่อตั้งโรงเรียนเป็นต้นมา โรงเรียนแห่งนี้เป็นความ
 ภาคภูมิใจของชาวบ้าน ได้ช่วยกันบุกเบิกที่ดิน ก่อสร้าง สร้างอาคารเรียน ทำให้ลูก หลาน ได้รับ
 การศึกษาจนถึงปัจจุบัน 2) การมีทัศนคติที่ดีต่อกัน ในด้านเกียรติยศชื่อเสียงของโรงเรียนในด้าน
 การสอนและกิจกรรมต่าง ๆ เป็นที่ยอมรับ ซึ่งโรงเรียนได้ประชาสัมพันธ์ข่าวสารต่าง ๆ และได้รับ
 การช่วยเหลือของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านมีความรู้สึกที่ดีต่อโรงเรียนและพร้อมที่จะให้ความ
 ช่วยเหลือโรงเรียนในทุกเรื่องที่โรงเรียนต้องการ นอกจากนี้ชาวบ้านยังเห็นว่าครูเป็นคนน่าเชื่อถือ
 เป็นคนในชุมชนที่ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ชาวบ้านให้การยอมรับ 3) การมีวิสัยทัศน์
 ร่วมกันในการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้แก่ คนตรีและนาฏศิลป์พื้นบ้านของจังหวัดลำปาง
 จะเห็นได้ว่าผู้ที่มีส่วนร่วมในการทำงานครั้งนี้ ทั้งกลุ่มที่เป็นผู้ร่วมแสดงได้เสนอความคิดเห็น
 ร่วมกันว่าควรให้การสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น ด้าน คนตรีและ
 นาฏศิลป์พื้นบ้านของจังหวัดลำปาง ให้คงอยู่คู่เมืองลำปางต่อไปตราบนานเท่านาน

4. ความร่วมมือในการถ่ายทอดองค์ความรู้ของท้องถิ่น องค์ความรู้ที่ทำการถ่ายทอดนั้น
 มีกระบวนการในการถ่ายทอดวัฒนธรรมกลองปู่จาในชุมชนบ้านยางอ้อย ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

4.1) การเสาะหาและรับสมัครผู้สนใจเข้ารับการถ่ายทอด 4.2) ทำพิธีไหว้ครู โดยในกระบวนการ
 ถ่ายทอดนี้จะเริ่มขึ้นในช่วงระยะเวลาก่อนการจัดงานแข่งขันการตีกลองปู่จาประจำปีประมาณ
 1 เดือน จากนั้นผู้เรียนจะต้องประกอบพิธีไหว้ครู ซึ่งพิธีไหว้ครูเป็นเครื่องมือที่คนในชุมชน

ใช้เป็นทุนทางวัฒนธรรมในการสร้างสัมพันธภาพ ที่ถูกต้องสร้างสรรค์และสอดคล้องกัน ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ คนกับสิ่งแวดล้อม คนกับคน และคนสร้างทัศนคติต่อตนเอง พร้อมกันกับความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชุมชนซึ่งเป็นการสร้างพลังชุมชนในการพัฒนาให้เกิดคุณภาพโดยใช้ปัญญาเป็นตัวเชื่อม (อดุลย์ วังศรีคุณ, 2543, หน้า 81) 4.3) ครูจะพิจารณาศิษย์และฝึกทักษะการตีจังหวะกลองปฐาเน้นตอนที่สำคัญ 4.4) การฝึกไล่ทำนองเพลงกลองปฐาเน้นในกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมกลองปฐาเน้นในปัจจุบันนี้ถือได้ว่าเป็นขั้นตอนที่ใช้ระยะเวลาในการถ่ายทอดมากที่สุดอันเนื่องมาจากการไล่เสียงกลองในทำนองต่าง ๆ ที่เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญโดยเมื่อครูทำการแยกศิษย์ที่จะทำการถ่ายทอดในเรื่องการบรรเลงกลองปฐาเน้นในทำนองต่าง ๆ ได้แล้วครูจะทำการถ่ายทอดความรู้ในทำนองเพลงต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พงษ์พร ไตรรัตน์ สิงหกุล (2537) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการถ่ายทอดหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักรสานบ้านหนองป่าตอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า 1) แหล่งความรู้ ได้แก่ แหล่งความรู้จากครอบครัว โรงเรียน และหน่วยราชการ 2) ผู้ถ่ายทอดและรับการถ่ายทอด ได้แก่ ครอบครัว เพื่อนบ้าน และบุคคลต่างหมู่บ้านที่เป็นผู้ถ่ายทอดและรับการถ่ายทอด 3) วิธีการถ่ายทอด ได้แก่ 3.1) การถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ 3.2) การฝึกฝนด้วยตนเองและเกิดจากความเคยชินที่พบเห็นทุกวัน 3.3) การถ่ายทอดจากเพื่อนบ้านเป็นการบอกเล่าด้วยปาก 3.4) การถ่ายทอดจากหน่วยราชการ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ รัชพล ปิงพิบูลย์ (2537) ได้ทำการวิจัยเรื่องกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวไทยทรงดำ เพื่อศึกษากระบวนการถ่ายทอดการทอผ้าและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการถ่ายทอดการทอผ้าของชาวไทยทรงดำ ในเขตอำเภอเขาย้อยจังหวัดเพชรบุรีพบว่า ชาวไทยทรงดำมีกระบวนการถ่ายทอดการทอผ้าสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในกระบวนการสอนการทอผ้า ได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันระหว่างผู้ถ่ายทอดและรับการถ่ายทอด ทำให้สามารถสอดแทรกความรู้ด้านต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีพได้อีกด้านหนึ่ง ผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการถ่ายทอด ได้แก่ พ่อแม่ และญาติพี่น้องที่มีความรู้เป็นผู้ให้การถ่ายทอดต่อบุตรหลานให้ได้รับการเรียนรู้ตามขั้นตอน จนสามารถปฏิบัติเองได้ วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการถ่ายทอดการทอผ้าประกอบด้วย ค่านิยม ความเชื่อ และพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งในการประกอบกิจกรรมจำเป็นต้องใช้ผ้าที่ทอเองประดิษฐ์เป็นเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์เครื่องใช้เพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ จนทำให้เกิดความจำเป็นให้เกิดการถ่ายทอดการทอผ้าสืบมา

นอกจากนี้การให้ความหมายธำรงไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องเกิดจากความเชื่อความศรัทธา การตั้งสมและการรวมกลุ่มของคนในชุมชนซึ่งจะเกิดกระบวนการที่ตามมาทำให้เกิดความรักความหวงแหนในภูมิปัญญาของตนรวมถึงการถ่ายทอดแก่ชนรุ่นหลังเพื่อให้เกิดการสืบทอดตาม

เจตนาธรรมณ์ และเกิดการร่ำรองอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อังกร สมคะเนย์ (2535) ได้วิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้านต่อการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษา พบว่า การร่ำรองไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นเกิดจาก 1) เป็นเรื่องเกิดจากคติ ความคิดความเชื่อ และหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์แห่งความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมถ่ายทอดกันมา 2) เป็นเรื่องของ ศิลปะวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี 3) เป็นเรื่องของการประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับสมัย 4) เป็นเรื่องของแนวความคิดหลักปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชนซึ่งเป็นอิทธิพลของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

การมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการติดลงปูลงนั้นประกอบด้วย 1) การสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกัน โดยการมีแนวคิดที่ถูกต้องมีแนวความคิดร่วมเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดความตระหนักในคุณค่า เข้าใจและมองเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมระดมทุน โดยการร่วมคิดค้นและวิเคราะห์ปัญหาาร่วมกัน ในลักษณะของการร่วมคิด ร่วมวางแผน มิใช่จากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดแต่มาจากบนพื้นฐานความศรัทธาว่าทุกคนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งผลของการร่วมคิดก่อให้เกิดการวางแผนที่ดีในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อกำหนดเป็นแนวทางในการปฏิบัติร่วมกัน เกิดการร่วมระดมทุน 3) การร่วมคิดตามและประเมินผล ร่วมชื่นชมรับประโยชน์ ซึ่งการร่วมกันคิดตามผลงานที่ทำร่วมกันพัฒนาปรับปรุงงานให้ดีขึ้นหลังจากดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ แล้วผู้ที่มีส่วนในการดำเนินงานจะประเมินผลการดำเนินการร่วมกันเพื่อปรับปรุงข้อบกพร่อง และ 4) การกระชับความสัมพันธ์กับชุมชนและโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วย การให้ข้อมูลข่าวสารร่วมกัน การแบ่งปันประสบการณ์ร่วมกัน การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งสามารถอภิปรายผลได้ว่า เนื่องจากโรงเรียนเป็นสถาบันการศึกษาที่จัดตั้งขึ้นตามความต้องการของชุมชน เพื่อบ่มบ่มสิ่งที่เกิดประโยชน์ให้แก่ชุมชนและท้องถิ่น รับผิชอบพัฒนาคุณภาพของคนในชุมชนด้วยความต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถปรับตัวและดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนได้อย่างมีความสุข (ประเวศ วะสี, 2547, หน้า 19) ดังจะเห็นได้จากการดำเนินการตามบทบาทหน้าที่ของโรงเรียนคือ 1) โรงเรียนเป็นแหล่งถ่ายทอดวัฒนธรรมแก่นุชนรุ่นหลังเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่ทำหน้าที่รักษามรดกวัฒนธรรมประเพณีให้ดำรงอยู่ 2) โรงเรียนเป็นแหล่งเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชุมชนซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงทุกขณะจึงมีหน้าที่ปลูกฝังวัฒนธรรมอันดีงามและมีความทันสมัยให้แก่ชุมชน 3) โรงเรียนเป็นแหล่งการพัฒนาบุคคลมีหน้าที่หล่อหลอมพฤติกรรมที่พึงประสงค์ โดยฝึกอบรมผู้เรียนให้มีการพัฒนาทั้ง

ทางร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา 4) โรงเรียนเป็นแหล่งบริการวิทยาการชุมชน ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางสมาชิกของชุมชน มีบทบาทในการสร้างความสัมพันธ์และให้บริการช่วยเหลือด้านต่าง ๆ แก่ชุมชน และจะเห็นว่าวัฒนธรรมได้เชื่อมโยงวิถีชีวิตทั้งหมดเข้าอย่างบูรณาการ ทั้งด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม เมื่อเชื่อมโยงกันอย่างบูรณาการ จะทำให้เกิดความสมดุล เมื่อสมดุลก็มีความเป็นปกติและยั่งยืน ฉะนั้นชุมชนที่อยู่ร่วมกันด้วยวัฒนธรรมจึงมีความยั่งยืนมานับพันปี ต่างจากการพัฒนาที่เอาเศรษฐกิจเป็นตัวตั้ง ซึ่งภายในเวลาสั้น ๆ นำไปสู่การแตกสลายของสังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และจิตใจ เพราะเศรษฐกิจเป็นตัวการแยกส่วน ถ้าเอาแต่เงินเป็นตัวตั้งก็จะทำลายองค์ประกอบอื่น ๆ และทำให้เกิดวิกฤตดังกล่าว (ประเวศ วะสี, 2547, หน้า 20) ซึ่งชุมชนได้ถูกสร้างขึ้นจากการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชนเกิดจากการรวมตัวของคนในชุมชน สมาชิกทุกคนของชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดการชุมชน ของตน ชุมชนที่ประชาชนเรียนรู้ที่จะพึ่งพาสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยยินดีเสียสละตนเองไม่ว่าจะเป็นแรงกาย แรงใจ และทรัพย์สินถึงของ เพื่อให้เกิดสิ่งที่ดีขึ้นแก่ผู้อื่นและชุมชน จะเป็นฐานรากที่สำคัญในการปลูกฝังจิตสำนึก เพื่อเป็นแบบอย่างแก่เด็กในการเรียนรู้จักบทบาท ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมในสิ่งที่เป็นประเด็นสาธารณะต่อไปในอนาคต (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2544, หน้า 9) และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนานั้นมี 2 ประเภทคือ 1) การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบมรดก เปรียบเสมือนเรือที่ต้องหาคนลากจูง คนที่ลากจูงตั้งเป้าหมายไว้และจูงใจให้ชุมชนมีส่วนร่วม 2) การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบเป็นเป้าประสงค์ เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ร่วมกันตั้งเป้าประสงค์ไว้ เปรียบเสมือนเรือที่ไม่ต้องมีการลากจูง เป็นการมีส่วนร่วมแบบยั่งยืน (Sustainable) ในการพัฒนาการศึกษานั้น การมีส่วนร่วมของชุมชน ควรในรูปแบบที่สอง ดังนั้นจึงควรมีการผลักดันให้ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง (Active Participation) ชุมชนควรมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนคือ นับตั้งแต่การมีส่วนร่วมในการคิด การกำหนดปัญหาหรือความต้องการ การวางแผน และจัดทำโครงการ การปฏิบัติตามโครงการ การติดตามและประเมินผลโครงการ เพื่อให้ทราบผลที่เกิดขึ้น และสุดท้ายการปรับปรุงโครงการที่อาจจะต้องทำต่อไป (บุญเรียง ขจรศิลป์ และคณะ, 2547, หน้า 70) โดยความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าของพิธีกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเอง และความผูกพันกับชุมชน พบว่าเมื่อชุมชนเรียนรู้คุณค่าของพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ โดยการเชื่อมโยงกับภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ก่อให้เกิดความเข้าใจ ความมั่นใจ ความภูมิใจและความมีเกียรติภูมิ จะส่งผลให้เกิดทัศนคติต่อตนเองในเชิงบวก และเมื่อชุมชนเกิดความคุ้นเคยกับแบบแผนทางสังคมของชุมชน ก่อให้เกิดความเชื่อมั่น การยอมรับ การปรับตัวต่อพฤติกรรมภายในชุมชนได้ เกิดความรู้สึกรักพึงพอใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ส่งผลให้เกิดความผูกพันกับชุมชนมาก รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมท้องถิ่นในฐานะทุนทางวัฒนธรรมพบว่า

พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญเป็นเครื่องมือที่คนในชุมชน ใช้เป็นทุนทางวัฒนธรรมในการสร้างสัมพันธภาพที่ถูกต้องสร้างสรรค์และสอดคล้องกัน ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ คนกับสิ่งแวดล้อม คนกับคน และคนสร้างทัศนคติต่อตนเอง พร้อมกันกับความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชุมชนซึ่งเป็นการสร้างพลังชุมชนในการพัฒนาให้เกิดคุณภาพโดยใช้ปัญญาเป็นหัวใจ (อคุลย์ วังศรีคุณ, 2543, หน้า 80) ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งของการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ ให้เกิดความสำเร็จลุล่วงอย่างดีได้จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่าย ร่วมกันพัฒนาในทุกๆ ด้านไปพร้อมๆ กัน การสร้างการมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญในการที่จะทำให้เป้าหมายการพัฒนาประเทศประสบผลสำเร็จ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เป้าหมายที่มุ่งให้เป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ สติปัญญา ความรู้คู่คุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (วัฒนา บรรเทิงสุข, 2546, หน้า 53) การทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านการจัดการศึกษาที่ส่งผลถึงเด็กในการที่จะสามารถดำรงตนอยู่ในท้องถิ่นได้อย่างมีศักดิ์ศรีนั้น ระบบโรงเรียน จำเป็นต้องทำงานร่วมกับระบบอื่นๆ ในสังคมในเชิงเครือข่ายการเรียนรู้ ระบบที่สำคัญที่สุดคือ ระบบครอบครัว และระบบเครือข่ายภูมิปัญญาในชุมชน ระบบครอบครัวต้องสร้างเสริมวิถีคิดและโลกทัศน์ให้เด็กอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา โดยสร้างเสริมถึงขั้นความเป็นผู้มีปัญญา และเป็นผู้มีจิตวิญญาณ (จิตใจสูง) ได้แก่ การเป็นผู้รู้เท่าทันและสามารถพยากรณ์แนวโน้มของวิกฤติการณ์ทางสังคม การรู้ร้อนรู้หนาว ร่วมทุกข์ ร่วมสุข ร่วมแก้ปัญหาสังคม การสร้างเสริมวิถีคิดแบบใฝ่รู้ ใฝ่แสวงหา พึ่งตนเอง รักความเป็นอิสระ การสร้างลักษณะนิสัยยอดคนดั่งนั้น อ่อนน้อมถ่อมตน ระบบเครือข่ายภูมิปัญญา เป็นระบบที่มีศักยภาพในการเคลื่อนไหวสร้างเสริมเครือข่ายการเรียนรู้ในการจัดการปัญหาเชิงโครงสร้างสังคม โดยเชื่อมโยงการเรียนรู้กับฝ่ายศาสนธรรมที่มีฐานคิดเดียวกัน และระบบโรงเรียนต้องเสริมสร้างศักยภาพในการประสานความรู้สากลกับวิถีการดำเนินชีวิต เพื่อการเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพที่หลากหลาย ต้องออกแบบหลักสูตรที่ครอบคลุมทั้งสำหรับเด็กทั้งถิ่น เด็กจรกถิ่น และต้องมีผู้บริหารและครูแกนนำที่มีวิสัยคิด และโลกทัศน์เชิงมิติชุมชนและมิติสังคม (พิกุล วงศ์ก้อม และคณะ, 2546, หน้า 111) นอกจากนี้ ปาริชาติ วลัยเสถียร (2546, หน้า 200) ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนาซึ่งมี 5 ระดับคือ 1) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การพิจารณาปัญหา และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา 2) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุแห่งปัญหา 3) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการค้นหา และพิจารณาแนวทางวิธีการในการแก้ปัญหา 4) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา 5) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการประเมินผลของกิจกรรมการพัฒนาและสอดคล้องกับองค์การ WHO/UNICEF (1978, p. 42) ได้วิจัยพบว่า

รูปแบบของกระบวนการมีส่วนร่วมไว้ 4 ขั้นตอนคือ 1) การวางแผน ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาจัดลำดับความสำคัญตัดสินใจเป้าหมายกำหนดการและทรัพยากรกำหนดวิธีติดตามประเมินผลและประการสำคัญคือต้องตัดสินใจด้วยตนเอง 2) การดำเนินกิจกรรมประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการและบริหารการใช้ทรัพยากรมีความรับผิดชอบได้ในการจัดสรรควบคุมทางการเงิน 3) การใช้ประโยชน์โดยประชาชนต้องมีความสามารถในการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ 4) การได้รับประโยชน์โดยประชาชน ต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่เท่าเทียมกันและยังสอดคล้องกับ โคเฮน และอัฟฮอฟ (Cohen & Uphoff, 1980, p. 215) ซึ่งได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนพบว่าการมีส่วนร่วมมี 4 แบบคือ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วยการริเริ่มตัดสินใจดำเนินการตัดสินใจและตัดสินใจปฏิบัติการ 2) การมีส่วนร่วมปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบไปด้วยการสนับสนุนทรัพยากร การบริหาร การประสานงานความร่วมมือ 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ประกอบด้วยผลประโยชน์ด้านวัสดุ ด้านสังคมและส่วนบุคคล 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) โดยความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง การที่กลุ่มคนกลุ่มหนึ่งมีสำนึกสาธารณะ สามัคคี และเอื้ออาทรต่อกัน เข้ามามีบทบาทร่วมมือร่วมใจในการดำเนินงานและเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อจัดการและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเองโดยมีความพร้อมของทุนทางสังคม มีระบบความสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสารระหว่างกันอย่างสม่ำเสมอ มีผู้นำชุมชนที่มีภาวะผู้นำที่ดี ซื่อตรงและมีคุณธรรม มีกระบวนการส่งเสริมให้สมาชิกมีความรักภาคภูมิใจและยอมรับในความหลากหลาย รวมทั้งมีการจัดสรรแบ่งปันผลประโยชน์กันอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมตลอดจนมีการสร้างเครือข่ายทางสังคมเพื่อสานความร่วมมือที่เอื้อประโยชน์แก่ชุมชน (บุญเรียง ขจรศิลป์ และคณะ, 2547, หน้า 75) และความเข้มแข็งของชุมชนเป็นมโนทัศน์ที่มีความหมายในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นมิติทางด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง แต่ละชุมชนน่าจะมีการพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในมิติต่าง ๆ ไม่เท่ากัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งชุมชนอาจสามารถพัฒนาความเข้มแข็งได้เพียงบางมิติเท่านั้น รวมทั้งเงื่อนไขและกระบวนการนำไปสู่ความเข้มแข็งในแต่ละมิติก็อาจจะมีความแตกต่างกันด้วย โดยให้หลักการพิจารณาชุมชนที่มีความเข้มแข็งและอ่อนแอในแต่ละมิติ ได้แก่ 1) มิติด้านสังคม ความเข้มแข็งด้านสังคมของชุมชนพิจารณาได้จากความสามารถของชุมชนที่จะจัดระเบียบทางสังคมของชุมชนให้เอื้อต่อการที่สมาชิกของชุมชนจะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข สามัคคี เอื้อเฟื้อ และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ชุมชนที่เข้มแข็งคือการที่ชุมชนสามารถสร้างกลไกที่จะทำให้คนมีจิตสำนึกต่อส่วนร่วม มีความผูกพันกับสมาชิกอื่น ๆ ในชุมชน โดยเฉพาะการดำรงรักษาการจัดระเบียบความสัมพันธ์แบบเดิมที่คนสามารถรวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการเพื่อช่วยเหลือกันในด้านแรงงาน นอกจากนี้ ยังพิจารณาได้จากความสามารถของชุมชนที่จะจัดระบบสวัสดิการเพื่อตอบสนองความ

ต้องการจำเป็นที่อาจเกิดขึ้นในชุมชน ส่วนความอ่อนแอของชุมชนพิจารณาได้จากทักษะของคนในชุมชนที่มองว่าทางออกของปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนไม่ได้อยู่ที่คนในชุมชนจะร่วมมือแก้ไขปัญหา หากอยู่ที่การเรียกร้องให้รัฐหรือข้าราชการหรือผู้มีอิทธิพลเข้ามาจัดการแก้ปัญหาให้ วิธีคิดเช่นนี้มีส่วนผลักดันให้ชุมชนชนบทมีความอ่อนแอมากขึ้น เพราะต้องรอคอยการเข้ามาช่วยเหลือจากรัฐหรือจากองค์กรทางสังคมอื่น ๆ แทนที่ชุมชนจะเป็นผู้กำหนดทางเลือกหรือแนวทางในการแก้ปัญหาของตนเอง โดยมีรัฐและองค์กรทางสังคมอื่น ๆ เป็นผู้ร่วมงานเพื่อให้เป้าหมายที่ชุมชนตั้งไว้บรรลุผล 2) มิติด้านวัฒนธรรม ความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรมของชุมชนพิจารณาได้จากความสามารถของชุมชนในการแก้ไขปัญหาด้วยสติปัญญา มีการแลกเปลี่ยนความรู้กันอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง มีการสืบสานภูมิปัญญาความรู้ ชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพ ภูมิปัญญา และมีความภาคภูมิใจในชุมชน ซึ่งสรุปได้ว่าลักษณะของชุมชนเข้มแข็งมีทั้งลักษณะร่วมและลักษณะเฉพาะ โดยลักษณะร่วมเป็นลักษณะที่บ่งบอกถึงความเข้มแข็งของชุมชนในภาพรวม เช่น สมาชิกในชุมชนมีอุดมการณ์ร่วมกัน มีการพัฒนาศักยภาพของตนเองให้สามารถพึ่งตนเองได้ มีส่วนร่วมและได้เรียนรู้ในกระบวนการของชุมชน เป็นต้น ส่วนลักษณะเฉพาะเป็นลักษณะที่บ่งบอกถึงความเข้มแข็งของชุมชนในแต่ละมิติ (นภาพรณ์ หะวานนท์, 2543, หน้า 60)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในระดับนโยบาย

1.1 ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการสร้างความร่วมมือในการถ่ายทอดภูมิปัญญาอย่างมากแต่ในส่วนของภาครัฐยังขาดการเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างความร่วมมือในการถ่ายทอดอย่างจริงจัง ดังนั้น กระทรวงศึกษาธิการควรมีแนวนโยบายในการสร้างความร่วมมืออย่างชัดเจนเพื่อเป็นแนวปฏิบัติให้แก่สถานศึกษา และวางระบบกลไก กำหนดมาตรการการมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง

1.2 ควรมีการจัดทำแนวปฏิบัติที่ว่าด้วยการอนุรักษ์และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เป็นรูปแบบในการส่งเสริมสภาพวัฒนธรรมทั้งในระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด ที่มีการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งจัดสรรงบประมาณบุคลากร วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมีเกณฑ์มาตรฐานในการดำเนินการอย่างชัดเจน

2. ข้อเสนอแนะในระดับปฏิบัติ

2.1 โรงเรียนและหน่วยงานการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล ควรมีการระดมการมีส่วนร่วมจากชุมชน เพื่อกำหนดเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ และแผนปฏิบัติการด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกันจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

2.2 หน่วยงานการศึกษาควรให้ความสำคัญและสนับสนุนการรวมกลุ่มของชุมชนให้เข้ามาทำหน้าที่หรือมีบทบาทในการมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม และให้การสนับสนุนเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

2.3 ส่งเสริมให้แต่ละเขตพื้นที่การศึกษามีหน่วยประสานงานที่เป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งให้การสนับสนุนชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจริงจัง

2.4 ควรจัดให้มีการบูรณาการการธำรงรักษาไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำไปจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นของสถานศึกษา เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้รู้จักภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง

3. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย

3.1 ควรศึกษากระบวนการเรียนรู้ในเรื่องการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอื่น ๆ เพิ่มเติมอีกเพื่อให้เกิดความเข้าใจและความตระหนักในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่อย่างยั่งยืน

3.2 ควรส่งเสริมให้มีการนำกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ โดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาส่งเสริมการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการถ่ายทอดภูมิปัญญาประเภทอื่น ๆ ต่อไป เพื่อการธำรงรักษาไว้ซึ่งภูมิปัญญานั้น ๆ อย่างยั่งยืน

3.3 ชุมชนมีกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอื่น ๆ อย่างไร โดยการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ

3.4 ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเกี่ยวกับ การสร้างจิตวิญญาณของการดี กลองปฐาให้เกิดกับเยาวชน